

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
КАФЕДРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О. Б. Жильцов

« 07 » _____ 2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФОРТЕШАНО

III курс

Галузь знань – 0202 «Мистецтво»

Напрямок підготовки – 6.020204 «Музичне мистецтво»

Професійне спрямування «Сольний спів»

Освітній рівень – перший (бакалаврський)

Інститут мистецтв

2017 – 2018 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.

Заступник директора з науково-методичної

та навчальної роботи

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 92136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Протокол № 2554/17
[Підпис] (прізвище, ініціали)
« 14 » _____ 20 17 р.

[Підпис]

А.О. Таранник

Робоча програма навчальної дисципліни «Фортепіано» для студентів III курсу галузі знань 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво» професійного спрямування «Сольний спів» першого (бакалаврського) освітнього рівня.

Розробник:

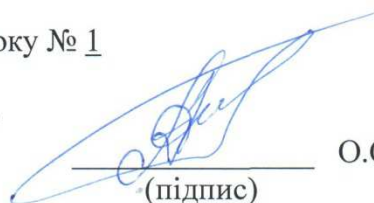
Економова Ольга Серафимівна, старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка;

Соболь Наталія Віталіївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв

Протокол від «07» вересня 2017 року № 1

Завідувач кафедри інструментально-виконавської майстерності

О.С. Плохотнюк

(підпис)

© Економова О. С., Соболь Н. В., 2017
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
I. Опис предмета навчальної дисципліни	5
II. Тематичний план навчальної дисципліни	6
III. Програма навчального курсу	7
IV. Навчально-методична карта дисципліни	8
V. Завдання для самостійної роботи студента	8
VI. Система поточного та підсумкового контролю	9
VII. Методи навчання	11
VIII. Методичне забезпечення курсу	11
IX. Екзаменаційні вимоги	12
X. Орієнтовний репертуар	12
XI. Рекомендована література	13
Основна література	13
Додаткова література	14

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча програма для III курсу навчальної дисципліни «Фортепіано» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено на основі освітньої програми підготовки бакалавра галузі знань 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво» професійного спрямування «Сольний спів».

Навчальна дисципліна «Фортепіано» містить такі розділи:

- теоретичний (реалізується у ході індивідуальних занять із кожним студентом залежно від його здібностей та попередньої музичної підготовки);
- практичний (здійснюється в ході індивідуальних аудиторних занять у процесі вивчення музичних творів та їх художнього виконання);
- самостійна робота студентів (реалізується в конкретних завданнях для самостійного опанування у позааудиторних індивідуальних заняттях).

Мета навчального курсу – формування *інструментально-виконавської компетентності* майбутніх солістів-вокалістів та керівників вокальних ансамблів у процесі засвоєння фортепіанних творів.

Завдання навчального курсу:

- опанування студентом-вокалістом техніки гри на музичному інструменті;
- оволодіння інтерпретаційними уміннями у процесі роботи над фортепіанними творами;
- розвиток музичних здібностей студентів (музичний слух, музична пам'ять, відчуття метроритму тощо);
- засвоєння методів роботи над музичним твором;
- розвиток інтелектуальної, естетичної і духовної сфер студента на високохудожніх зразках вітчизняної і зарубіжної музики.

Вивчення дисципліни «Фортепіано» сприяє формуванню у студентів таких фахових та загальних *компетентностей*:

- *інструментально-виконавська* (уміння грати на фортепіано вокальні вправи з супроводом модулюючи у всі тональності (вгору і вниз); здатність грати по нотах і підбирати на слух нескладний акомпанемент до вокалізів та вокальних творів);
- *музично-теоретична* (уміння читати нотний текст з аркуша; володіння навичками сольфеджування одноголосного й багатоголосного музичного матеріалу; розвиненість внутрішнього слуху; здатність застосовувати у процесі навчання та фахової діяльності знання з теорії музики, гармонії, аналізу музичних форм, поліфонії; сформованість музично-теоретичного тезаурусу);
- *самоосвітня* (здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку; спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію у фаховій діяльності; прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху).

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФОРТЕШАНО»

Курс	Галузь знань, напря́м підготовки, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів відповідних ECTS 2</p> <p>Кількість змістових модулів: 2</p> <p>Загальна кількість годин: 60</p> <p>Кількість годин на тиждень: 1</p>	<p>Шифр та назва галузі знань: 0202 – «Мистецтво»</p> <p>Шифр та назва напрямку підготовки: 6.020204 – «Музичне мистецтво»</p> <p>Професійне спрямування «Сольний спів»</p> <p>Освітній рівень: перший (бакалаврський)</p>	<p>Обов'язкова дисципліна</p> <p>Рік підготовки: III Семестри: 5 – 6</p> <p>Аудиторні (лабораторні) заняття: 34 год.</p> <p>Самостійна робота: 8 год.</p> <p>Модульний контроль: 3 год.</p> <p>Семестровий контроль: 15 год.</p> <p>Види підсумкового контролю: Екзамен - V сем.</p>

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФОРТЕШАНО»

III курс							
№ тем	Назви теоретичних/практичних розділів	Кількість годин					
		Разом	Аудиторних	Лекційних	Семестровий контроль	Лабораторних	Модульний контроль
V СЕМЕСТР							
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1: Виконавське спрямування програмового репертуару							
1.1	Формування творчого підходу до виконуваних творів	7	7			7	
1.2	Художньо-звуковий задум композитора та шляхи його реалізації	7	7			7	
	Модульні контрольні прослуховування	1					1
	Семестровий контроль	15			15		
Усього за V семестр		30	14			15	1
VI СЕМЕСТР							
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2: Підготовка студентів до виступів							
2.1	Поліфонія: виконавський аналіз та специфіка інтерпретації багатоголосся	14	10			10	4
2.2	Виконавський аналіз та специфіка інтерпретації творів великої форми	14	10			10	4
	Модульні контрольні прослуховування	2					2
Усього за VI семестр		30	20			20	8
УСЬОГО		60	34			15	8

III. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ФОРТЕПІАНО»

Змістовий модуль 1

Виконавське спрямування програмового матеріалу

Тема 1.1. Формування творчого підходу до виконуваних творів

Аналіз стилевих особливостей виконання всієї програми. Відчуття динамічної, ритмічної та художньої цілісності творів. Характеристика рис кожного музичного твору. Визначення інтонаційної, динамічної, ритмічної функцій. Закріплення навичок кантиленного звуковидобування. Формування виконавських навичок у п'єсах дитячого репертуару (слухання 1-4 класи). Художньо-виразне виконання творів слухання у відповідності до стилю.

Література основна: 2, 4.

Література додаткова: 1, 2, 7, 10.

Тема 1.2. Художньо-звуковий задум композитора та шляхи його реалізації

Інтерпретаційна модель художнього твору. Емоційно-образний зміст музичного твору. Драматургія та архітектоніка музичних творів. Засоби реалізації інтерпретаційної моделі музичного твору. Формування виконавських навичок.

Література основна: 2, 4.

Література додаткова: 1, 2, 7, 10.

Змістовий модуль 2

Підготовка студентів до виступів

Тема 2.1. Поліфонія: виконавський аналіз та специфіка інтерпретації багатоголосся.

Побудова структури тем, відповідей та протиставлення поліфонічних творів. Інтермедії та їх різновиди. Робота над експозиціями поліфонічних творів. Розробка, реприза поліфонічних творів та їх різновиди. Специфіка роботи над поліфонічними творами.

Основна література: 1, 3.

Література додаткова: 6, 9, 12.

Тема 2.2. Виконавський аналіз та специфіка інтерпретації творів великої форми.

Виконавський аналіз музичних творів. Структурний аналіз творів великої форми. Специфіка інтерпретації творів великої форми. Класичні та романтичні варіації. Сонати. Сюїти та партити. Побудова музичної форми.

Основна література: 1, 3.

Література додаткова: 6, 9, 12.

**IV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ
«ФОРТЕПІАНО»**

III курс

**Лабораторні заняття – 34 год. Самостійна робота – 8 год.
Модульний контроль – 3 год. Семестровий контроль – 15 год.
Аудиторні заняття – 34 год.**

	V семестр		VI семестр	
Модулі	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2	
Назва модуля	Виконавське спрямування програмового репертуару		Підготовка студентів до виступів	
К-сть балів за модуль	172 бали		245 балів	
Заняття	1 – 7	8 – 14	1 – 10	11– 20
Теми занять та кількість балів	Формування творчого підходу до виконуваних творів	Художньо-звуковий задум композитора та шляхи його реалізації	Поліфонія: виконавський аналіз та специфіка інтерпретації багатоголосся	Виконавський аналіз та специфіка інтерпретації творів великої форми
Відвідування	3,5 б.	3,5 б.	5 б.	5 б.
Робота під час занять	70 б	70 б	100 б	100 б
Самостійна робота	-	-	5 б.	5 б.
Модульне контрольне прослуховування	25 б.		25 б.	
Рейтинговий бал	Всього без урахування коефіцієнту – 172 бали		Всього без урахування коефіцієнту – 245 балів	
Підсумковий контроль	Екзамен – 40 балів		-	
Коефіцієнт	Усього за період роботи до екзамену (IV – V семестри) без урахування коефіцієнта – 344 бали. Коефіцієнт – 5,73		-	

V. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

№	Зміст завдання	К-сть годин	Література	Академічний контроль	Бали
1.	Тема 2.1. Ескізне опрацювання та аналіз творів з ДТК I том Й.С. Баха	4	Нотна література	Перевірка та прослуховування	5
2.	Тема 2.2. Ескізно розібрати та проаналізувати сонату віденських класиків (I частина).	4	Нотна література	Перевірка та прослуховування	5
	Усього	8			10

VI. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО Й ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Навчальні досягнення бакалаврів з дисципліни «Фортепіано» професійного спрямування «Сольний спів» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь і навичок.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, де зазначено види контролю.

Кожний модуль включає бали за відвідування занять, поточну роботу на практичних (індивідуальних) заняттях, виконання самостійної роботи, модульне контрольне прослуховування. Модульний контроль знань здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Розподіл балів за видами навчальної діяльності

V семестр

№ п/п	Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць	Сума балів
1.	Відвідування лабораторних занять	0,5	14	7
2.	Робота на лабораторному занятті	10	14	140
3.	Модульне контрольне прослуховування	25	1	25
4.	Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	1	0	0
	Усього за V семестр			172
	Усього за період роботи до екзамену (IV – V семестри: 400 (без урахування коефіцієнта)			344
	Коефіцієнт			5,73
	Екзамен			40

VI семестр

№ п/п	Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць	Сума балів
1.	Відвідування лабораторних занять	0,5	20	10
2.	Робота на лабораторному занятті	10	20	200
3.	Модульне контрольне прослуховування	25	1	25
4.	Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	1	8	10
	Усього за IV семестр			245

У процесі оцінювання навчальних робіт застосовуються такі методи:

- усного контролю (оцінювання рівня сформованості інструментально-виконавських умінь студентів у процесі виконання на фортепіано навчального завдання відповідно до програми навчального курсу);

- самоконтролю (самоаналіз, самооцінка та самокоригування студентом своїх музично-виконавських дій).

Шкала оцінювання студентів на заліках та екзаменах із фортепіано – 100-бальна.

Порядок переведення рейтингових показників успішності в європейську шкалу ECTS

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75 – 81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69 – 74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1 – 34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

**Розподіл балів за темами змістових модулів,
що присвоюються студентові упродовж вивчення навчального курсу
«Фортепіано»**

ІІІ КУРС					
V СЕМЕСТР			VI СЕМЕСТР		
Змістовий модуль 1 (лабораторні заняття)		МКР 1	Змістовий модуль 2 (лабораторні заняття+ самостійна робота)		МКР 1
Тема 6.1	Тема 6.2		Тема 7.1	Тема 7.2	
73,5	73,5	25	110	110	25
172 бали			245 балів		
Усього за період роботи до екзамену (IV – V семестри) – 344 бали (що прирівнюється до 60 балів з урахування коефіцієнта – 5,73). Екзамен – 40 балів			-		

VII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації:

- *словесні*: пояснення, розповідь, бесіда.
- *наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- *практичні*: вправи.

2. За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4. За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості тощо).

VIII. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

1. Робоча навчальна програма з дисципліни.
2. Нотна література.
3. Мистецтвознавча література з проблем інструментального виконавства.
4. Методична література з навчання гри на фортепіано.
5. Аудіо- та відеозаписи занять і концертних виступів видатних педагогів та виконавців

IX. ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ВИМОГИ

1. На екзамені по завершенні п'ятого семестру студент повинен продемонструвати: 2 музичні твори середнього рівня складності (народні пісні, п'єси танцювального характеру, п'єси з елементами поліфонії, етюди, ансамблі тощо).

X. ОРІЄНТОВНИЙ РЕПЕРТУАР

ЕТЮДИ

Беркович І. Маленькі етюди: №№ 33- 40.
Гедіке О.Тв. 32. 40 мелодійних етюдів для початківців: №№ 23., 29-32. Тв. 47. 30 легких етюдів: №№ 10, 16, 18, 21, 26. Тв. 58. 25 легких п'єс: №№ 13,18, 20.
Гнесіна О. Маленькі етюди для починаючих. Зош. 4: №№ 31, 33.
Григорян Г. Два етюда.
Зірінг В. Тв. 36. Етюди: №№ 1, 2.
Лак Т. Тв. 172. Етюди: №№ 5, 6, 8.
Лемуан А. Тв. 37. Етюди: №№ 4, 5, 9, 11, 12, 15, 16, 20-23, 35, 39.
Лешгорн А.Тв. 65. Вибрані етюди для починаючих (за вибором).
Майкапар С. Тв. 33. Мініатюри: Біля моря вночі.
Черні К. Тв. 821. Етюди: №№5, 7, 24, 26, 33, 35. Вибрані фортепіанні етюди.
Під. ред. Г. Гермера. Ч. 1: № 17, 18, 21-23, 25, 26, 28, 30-32, 34-36, 38, 41-43, 45, 46.

П'ЄСИ

Барвинський В. Дош.
Барток Б. Вибрані дитячі п'єси (за вибором). Дітям: Зош. 1: №№ 13-15, Зош. 2: №№ 23, 26-28 . Мікрокосмос. Зош. 2, 3 (за вибором).
Бетховен Л. П'ять шотландських народних пісень (за вибором).
Гайдн І. Дві п'єси: Фа мажор, Мі- бемоль мажор.
Геворкян Ю. Альбом дитячих п'єс для фортепіано (за вибором).
Гедіке О. Тв. 6. 20 маленьких п'єс для починаючих: №14.
Гендель Г. Три менуета: Фа мажор, ре мінор.
Глінка М. Полька, Почуття.
Глієр Р. Тв. 43. Маленький марш.
Гнесіна О. П'єси-картини: № 4. Зі стрибалкою, № 9. Засяяло сонечко.
Гречанінов О. Тв. 118. Східний наспів.
Дваріонас Б. Маленька сюїта: Вальс соль мінор, Млин, Прелюдія.
Живцов А. У печері. Анютини оченята. Вальс
Кабалевський Д. Тв. 27. Токатина. Тв. 39. Клоуни.
Кирвер К. Сонце сідає за море.
Коломієць А. Козачок.

ПОЛІФОНІЧНІ ТВОРИ

Антюфєєв Б. Пісенька.
Арман А. Фугета До мажор.

Бах І.Х. Алегрето.
Бах Ф.Е. Менует.
Ботяров Є. Канон.
Гендель Г. Алеманда.
Герштейн Г. Канон ля мінор.
Гольденвейзер О. Тв. 15. Фугета № 13.
Іванов- Радкевич М. Вісім поліфонічних двоголосних п'єс: №№ 3, 6.
Карташов М. Щира розмова.
Кірнбергер І. Менует Мі мажор.
Кореллі А. Сарабанда мі мінор.
Кребс І. Пасп'є, Менует.
Кригер І. Сарабанда.
Кунау І. Сарабанда.

ТВОРИ ВЕЛИКОЇ ФОРМИ

Андре А. Тв. 34. Сонатина № 5 Фа мажор, ч. 1.
Беркович І. Сонатина До мажор.
Бетховен Л. Сонатина Фа мажор.
Благой Д. Альбом п'єс: Маленькі варіації Ля мажор.
Глієр Р. Тв.43. Рондо.
Гнесіна О. Тема та шість маленьких варіацій Соль мажор.
Діабеллі А. Тв. 151. Сонатина № 1: Рондо.
Кабалевський Д. Тв. 27. Сонатина ля мінор.
Моцарт В. Сонатина соль мінор.
Раков М. Сонатина До мажор.
Рожавська Ю. Сонатина ч. 2.
Сільванський М. Легкий концерт Соль мажор.
Сорокін К. Тема з варіаціями ля мінор.
Фоглер Г. Концерт До мажор.
Чимароза Д. Сонатина ре мінор.

XI. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано / А. Д. Алексеев. – М.: Музыка, 1978. – 287 с. (В бібліотеці Інституту мистецтв – 2 екз.)
2. Баренбойм Л. А. Путь к музицированию. 2-е изд. – / Л. А. Баренбойм– Л.: Сов. композитор, 1973. – 270 с. (В бібліотеці Інституту мистецтв 1 екз.).
3. Гаркуша Л. І., Економова О. С. Формування інструментально-виконавського досвіду майбутнього вчителя музичного мистецтва / Людмила Гаркуша, Ольга Економова. – К.: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2014. – 120 с. (в бібліотеці Інституту мистецтв є 4 екз.).
4. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры: Записки педагога / Г. Г. Нейгауз. – [5-е изд.] – М. : Музыка, 1987. – 238 с. (в бібліотеці Інституту мистецтв 2 екз.)

Додаткова література

1. Голубовская Н. Искусство педализации / Н. Голубовская – Л.: Сов. композитор, 1985. – 96 с.
2. Кременштейн Б. Воспитание самостоятельности учащегося в классе специального фортепиано / Б. Л. Кременштейн. – М.: Сов. композитор, 2003. – 120 с.
3. Либерман Е. Работа над фортепианной техникой / Е. Я. Либерман. – М.: Искусство, 1985. – 144 с.
4. Маккиннон Л. Игра наизусть / Л. Маккиннон. – М.: Искусство, 1967. – 144 с.
5. Мартинсен К. Индивидуальная фортепианная техника (на основе звукотворческой воли) / [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Г. М. Когана. – М.: Музыка. 1966. – 217 с.
6. Мартинсен К. Методика индивидуального преподавания игры на фортепиано / [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Л. И. Ройзмана. – М.: Музыка, 1977. – 127 с.
7. Милич Б. Воспитание ученика-пианиста в 5-7 классах ДМШ. / Б. Милич. – К.: Муз. Україна, 1982. – 86с.
8. Падалка Г. Учитель, музыка, діти / Г. М. Падалка. – К.: КГПИ, 1982. – 144 с
9. Савшинский С. Работа пианиста над музыкальным произведением / С. Савшинский. – Л.: Музыка, 1964. – 187 с.
10. Савшинский С. Работа пианиста над техникой / С. Савшинский. – Л.: Музыка, 1964. – 106 с.
11. Тимакин Е. Воспитание пианиста. Методическое пособие / Е. Тимакин. – М.: Музыка, 1989. – 144 с.
12. Цыпин Г. Обучение игре на фортепиано / Г. Цыпин. – М.: Сов. композитор, 1994. – 176 с.